

7. Царев М. И. Воспитывать художников. В кн.: Твой дебют / Михаил Иванович Царев. — М., Молодая гвардия, 1978. — 112 с.
8. Эфрос А. В. Профессия: режиссер / Анатолий Васильевич Эфрос. — М. : Вагриус, 2000. — 570 с.

УДК 111.852:[37.015.31:7]

Л. САВЧИН
L. SAVCHYN

МИСТЕЦТВО ЯК ОСНОВА ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ЧИННИКА ПОТРЕБ МОЛОДІ

ART AS A BASIS FOR ARTISTIC AND AESTHETIC SATISFACTION OF THE NEEDS OF YOUTH

Аналізуються художньо-естетичні потреби молоді, які розглядаються в умовах сучасного культурно-освітнього простору з проблемами, вимогами і шляхами їх вирішення. Увагу акцентовано на мистецтві як чиннику потреб молоді, оскільки концептуальна ідея художньо-естетичної освіти може реалізуватися через взаємозв'язок з мистецькою діяльністю.

Ключові слова: мистецтво, художньо-естетичний чинник, молодь.

Анализируются художественно-эстетические потребности молодежи, которые рассматриваются в условиях современного культурно-образовательного пространства с проблемами, требованиями и путями их решения. Внимание акцентировано на искусстве как факторе потребностей молодежи, поскольку концептуальная идея художественно-эстетического образования может реализоваться путем взаимосвязи с деятельностью в сфере искусства.

Ключевые слова: искусство, художественно-эстетический фактор, молодежь.

There is analyzes the artistic and aesthetic needs of youth, which are considered in the conditions of modern cultural and educational space with problems, requirements and ways of their solution. Attention is accented on the art as a factor of needs of youth. Conceptual idea of artistic and aesthetic education can be realized through the interaction with artistic activity.

Key words: art, artistic and aesthetic factor, youth.

Динамічний розвиток міжнародного співтовариства ХХІ ст. окреслив перелік проблем, серед яких превалує посилена увага до потреб сучасної молоді. Про це свідчать дослідження різноманітних сфер щодо означеної проблематики як винятково важливої складової наукового обшину. Перешкоди у формуванні художньо-естетичних потреб призвели до глобальних проблем та, відповідно, спровокували дефіцит у свідомості сучасної молоді. Відтак,

рівень стресогенності в інформаційному просторі спричинив духовну руйнацію.

Регламент її комунікацій зводиться до динамічного використання технічних пристроїв — зростає рівень опосередкованого спілкування за допомогою смартфонів, телефонів, ноутбуків, блютузів та IT-технологій. Особисті контакти, почасти, стають зайвими, тому переважно молодь розділяє своє дозвілля з монітором комп'ютера, пейджером, телевізором. А суспільні інститути інструктивно підводять спілкування до функціонально-рольових і формально-ділових зв'язків. Тому зацікавлення лише подіями світового рівня (катастрофи, війни, олімпіади, мода, футбол) окреслює існування сучасної молоді в малозмістовному вакуумі, її не цікавлять проблеми близького оточення. Індивідуалізм, індиферентність, бездуховність стали нормою сучасності, що свого часу М. Гоголь називав «страшними ідеалами жорстокості». Дошкульний практицизм ніколи не замінить високих людських почуттів — милосердя, співчуття, шляхетності, патріотизму. Духовне здичавіння людської сутності загрожує трагедією особистості й драматичним занепадом людства. Сучасна молодь з раннього дитинства, завдяки засобам масових комунікацій, «петляє» в раціоналізованому «суржику», який містить павутину гіпертрофованої інформації: всотуючи відомості, вона дещо чула, щось знає, що-небудь уявляє, проте не здатна самостійно мислити, а відповідно, і використовувати здобуті знання.

Тому молодь шукає виходу на новітні життєві обрії, гнучко відмовляючись від нереальних на сьогодні, дещо аморфних планів, водночас будуючи нові повсякденні програми.

Отже, проблематика потреб молоді в сучасному просторі вбачає в площині інформаційного поля, економіки, політики, культури, освіти. Вирішити ситуацію певною мірою може мистецтво, в якому художньо-естетична компонента відіграє провідну роль.

Мета статті — розкрити сутність мистецтва як основу художньо-естетичного чинника потреб молоді.

Оскільки визначальною ознакою здорового суспільства, основою його життєздатності є стійкий соціальний стан, тому вирішення потреб молоді в межах вищезазначених проблем зумовлюється загальнопланетарними наслідками, седець яких художньо-естетичні виокремлюються як ключові. Питання ідентифікації та вирішення художньо-естетичних потреб молоді переживають період адаптації до умов сучасності з певними труднощами, адже система економіки міцно пов'язана з переоцінкою сутності традиційних потреб у суспільстві, зокрема художньо-естетичних. З огляду на це, дедалі очевиднішим стає означення провідного чинника у вирішенні потреб сучасної молоді. На наш погляд, деяку атрибутику проблем можна успішно вирішити на основі мистецького

чинника, зважаючи на певні вагомні компоненти, а саме: мистецтво як модель виховання та навчання в культурно-освітньому просторі; як креативно-стимулююча сила спрямованості; мистецтво як модератор життєвого і творчого самовизначення; як чинник формування художньо-естетичних і творчих потреб.

Художньо-естетичний чинник на тлі трансформації духовності в суспільстві нині набирає значної гостроти. Адже в умовах перерформатування економічних і соціальних реформ від мистецтва залежить інтелектуальний прошарок суспільства, призначення якого пов'язане з виконанням генеральної місії культури й освіти — формування особистості.

Мистецтво є важливою компонентою культурно-освітнього простору і чи не провідною домінантою у формуванні особистості, є стрижнем духовної культури. Визначення обличчя нації, формування її економічної, політичної та духовної еліти належить молоді. За чисельністю вона є значною групою нового покоління, тому саме молоді визначена провідна соціальна роль — здійснювати традиційний зв'язок поколінь різних народів та культур. Процес соціального функціонування (мистецтво — невід'ємний сегмент життєтворчості як людини, так і суспільства) супроводжує чисельність продукування мистецтва: у контексті індивідуального сприйняття; нового витка історичного процесу, корелюючи ідеали, ідеї, інтереси, потреби; удосконалення особливостей комунікації як специфічної виражальної форми.

Важливо наголосити, що саме мистецтво відображає життя в усій його цілісності та загальнолюдській значущості, в тому, що зацікавлює кожну людину. Детально розглядаючи феномен мистецтва, слід акцентувати увагу на аксіомі (авт.), що метою мистецтва є вдосконалення людини в культурно-освітньому просторі, де вона діє та життєтворить. Мистецтво — специфічна форма суспільної свідомості.

Мистецтво як сутність способу життя та форма існування; мистецтво як сила, що надихає на динаміку життєтворчості є предметом дослідження провідних науковців. Означену проблему в різні часи досліджували А. Андреев, Л. Виготський, В. Гриценко, А. Деркач, І. Зязюн, Ю. Лотман, О. Рудницька, В. Соловійов, Н. Чавчавадзе та ін.

Мистецтво множинне у власних можливостях — розвиток інтелектуальної й емоційної сфер особистості, можливість самореалізації та самоактуалізації, виховання і формування творчої особистості.

Як зазначає В. Гриценко, замислюючись над сенсом життя, кожен із нас не проходить осторонь загальнолюдських цінностей. Їх пошук та реалізація тривають упродовж усього життя. Духовні устремління, ідеали, принципи та норми моралі людини в процесі

мистецької діяльності набувають динамічного розвитку: потреби продукують інтереси, які перетворюються на цінності [3].

Твердження І. Зязюна: «талант — невичерпне джерело багатства народу», — не потребує доведення. У наукових працях філософа увагу акцентовано на феномені розвитку гармонійної, творчої особистості; він зауважує, що для творчого розвитку необхідне поєднання професіоналізму, культури, інтелігентності, соціальної зрілості, творчого начала [7].

Так, В. Соловійов підкреслює, що мистецтво «своїм фінальним завданням має втілювати абсолютний ідеал не лише в уяві, але й насправді — повинне одухотворити, перетворити наше дійсне життя» [9].

Зацікавленість до означеної проблеми виявляв Н. З. Чавчавадзе. Він зазначав, що діяльність людини вмотивована її потребами, в разі відсутності яких людина припиняє діяти. Адже саме діяльність цілком викликана потребами [10, с. 29–30].

Проте автор акцентує увагу на потребах, які, підкоряючи людину, є вищими за особистість. Тому, допоки людина підвладна їм, вона є заручником тобто перебуває в полоні низьких цінностей, від яких необхідно звільнитися, щоб стати вільною. Тобто лише та особистість здатна до спільних формоутворень і вираження соціальних інтересів, суспільних потреб, яка діє відповідно до високих духовних ідеалів.

Л. Виготський відзначав, що мистецтво впливає на розум, волю, почуття непомітно і незримо [2].

О. Рудницька доводить, що мистецтво як особливий вид людської діяльності пронизує всі види світогляду. Професор акцентує на тому, що світоглядність становить найважливішу функцію мистецтва, його домінанту, яка зумовлює всі інші функції: виховну, соціально-організаційну, комунікативну, аксіологічну [8].

«Мистецтво, — пише Ю. М. Лотман, — відтворює принципово новий рівень дійсності, який відрізняється від неї певним збільшенням свободи. Свобода привноситься в ті сфери, які в реальності її не мають. Безальтернативне стає альтернативним... Воно вможлиблює не тільки заборонене, але і неможливе. Тому стосовно реальності мистецтво являє собою сферу свободи в площині життєтворчості» [6, с. 129].

Предметом мистецтва є людина в певному культурно-освітньому просторі, яка інтерпретується митцем через реалізацію системи художніх образів, художнього змісту, художніх форм, стильової композиції, тобто компонентів, які відображаються в пізнавальній, виховній, комунікативній, естетичній, прогнозуючій та інших функціях.

Мистецтво комбіноване у власній сутності, тому, зважаючи на вищезазначене, провідний вектор мистецтва вбачається

у формуванні художньо-естетичних основ, орієнтири яких спрямовані на досягнення як національної єдності, так і естетичного й морального становлення, гармонії у відносинах з іншими людьми, зрештою, зі світом. Це означає, що мистецтво нині — художньо-естетичний феномен і активний засіб освіти, а відтак — виховання.

Світ початку ХХІ ст. перетворюється на константу історичного процесу. Динамічний спосіб життя та бурхливі зміни в технологічній сфері охопили все суспільство, дедалі більшого впливу набуває уявлення про мистецтво як рушійну силу соціального прогресу. Свого часу на це звернув увагу П. Бурд'є, («теорія культурного капіталу»), засвідчивши, що в суспільстві з високим рівнем технологічного розвитку цінностей, які традиційно належать до культурних (духовність), прирівнюються за своїми функціями до капіталу [5].

Мистецтво пронизує всі напрями життєдіяльності людини — від матеріальної сфери й нескладних людських потреб до вирішальних виявів людського буття. Саме мистецтво як потужний чинник впливу на сфери суспільної та індивідуальної життєтворчості й діяльності енергетично спроможне розвивати людину.

Проблеми провідних чинників впливу на художньо-естетичні потреби молоді в Україні потребують уваги наукового світу та пильної опіки держави. Мистецтво здатне вирішити проблеми завдяки залученню молоді до культурної діяльності, творчості. Саме мистецтво покликане оживити економіку та політику, сформувати моральні передумови для суспільного поступу.

У цьому контексті слід зазначити, що завдяки музиці, театру, танцю, живопису, екранним видам мистецтв людина має здатність до самовираження засобами рухів, звуків, малювання, що надає можливості побачити молодь в усій багатогранності, цілісності, оскільки у творчому процесі беруть участь всі природні відчуття.

Специфіка мистецтва зумовлена особливим способом мислення — «мислення в образах». Мистецтво, засвідчуючи потребу людини в образно-символічному відзеркаленні власного життя, через емоції формує так звану іншу реальність — усесвіт життєвих переживань людини, що зафіксовані у формі художнього образу. Осягнення дійсності через образно-символічне начало, самовираження і самопізнання в ній акумулює одну з ключових потреб людської душі — духовність, яка є специфічним видом практично-духовного опанування світу. Формуючи простір духовних переживань людини, мистецтво вможливує реалізацію власних резервів: активізацію духовності, емоцій, інтелекту, долучення до загальнолюдських ідеалів, інтересів, прагнень, окреслення перспективи та віднайдення вектора до художньо-естетичних потреб як провідних чинників молоді.

Активний розвиток емоційної й інтелектуальної сфер особистості сприяє формуванню духовності, що є підґрунтям активізації виконання соціальних ролей у суспільстві. Тобто мистецтво, формуючи внутрішній світ людини, водночас впливає на її активність і модель поведінки.

Ще в Древній Греції вважали, що мистецтво, впливаючи на духовний світ людини, виховує й перевиховує її, формує характер та психологічний настрій — «етос». Тому система виховання молоді вибудовувалася на основі гімнастики, хорового співу, інструментальної музики, поезії та хореографії.

Саме завдяки творчості людина розвивається, про що свідчить теоретична спадщина видатних мислителів — Сократа, Платона, Арістотеля й ін.

Переконання філософів Античної доби щодо проблем творчого розвитку, що безпосередньо пов'язаний із мистецтвом, продовжили мислителі Середньовіччя, котрі визнавали мистецтво потужним способом розкриття творчих можливостей і таланту людини. Між минулими та сучасними науковими обґрунтуваннями можна провести паралелі. Так, нинішнє суспільство живе в стані духовного дефіциту, що зумовлено відчуженням людини від сім'ї, свого роду, довілля, історії, мистецтва і традицій. Основна причина — криза мислення — сформувалася на тлі втрати почуття співпричетності з поколіннями, епохами, культурами. Сконцентровані базисні перетворення в суспільстві спричинили зміну механізмів відтворення духовної основи молоді — перервалася відтворювальна функція молоді в цьому процесі. З огляду на це, одностороння спрямованість економічних реформ не лише загрожує життєвим інтересам молодих людей, відкидаючи їх на узбіччя життя, але й руйнує інноваційний потенціал, покликаний забезпечувати прогрес. Проблема молодого покоління полягає в тому, що, випадаючи з відтворювального процесу, нині воно не здатне посісти гідне місце в культурно-освітньому просторі. А втративши можливості на рівних конкурувати із забезпеченими верствами, завтра воно вже реально виявиться маргінальним прошарком населення. Тому чим раніше в соціумі дозріють усвідомлення та розуміння щодо рольових особливостей молоді в механізмі відтворення соціальної структури, тим ефективнішими будуть подолання проблем і вихід із дефіциту. Молодь здебільшого виявилася без надійних ціннісних орієнтирів — руйнування традиційних форм існування подекуди, з одного боку, підвищило особисту відповідальність молоді за власне майбутнє, з іншого — виявило неготовність більшості долучитися до нових стосунків у культурно-освітньому просторі. Вибір життєвого шляху дедалі частіше визначається не здібностями й інтересами, а обставинами. Тому саме мистецтво здатне формувати культурний та соціальний

досвід молоді, є провідним чинником механізму в надбудові як духовних пріоритетів, так і економічних важелів.

З плином часу, як стверджував І. Кант, потреби й інтереси людини є найпершими стимулами її діяльності. «Потреби й інтереси, — як зазначають вітчизняні автори, — слугують засобом переходу від об'єктивного до суб'єктивного. Саме завдяки потребам та інтересам утворюється специфічний суб'єкт діяльності зі своїми устремліннями, цілями, особливостями» [5, с. 130].

Так, для Г. Сковороди мистецтво було не лише засобом пізнання, а й способом діяльності — ніщо не надає такої внутрішньої свободи, як мистецтво.

Філософи сучасної доби висвітлюють проблеми духовних потреб на тлі ціннісних орієнтацій сьогодення. На основі філософських трактатів та наукових праць можна виокремити характерні ознаки та специфічні особливості художньо-естетичних потреб.

Зокрема, духовність убачається як предмет, що втворює певну потребу (естетичну, художню), як зразок, який має виняткову значущість. З огляду на це, вчені доводять, що кожна людина формує власний духовний простір, чільне місце в якому посідають абсолютні цінності (буття, суть життя, істина) та цінності в розумінні мети, що впливають на соціалізацію особистості, тобто, її спілкування, навчання, роботу, творчість. Зокрема, саме мистецтво, як сфера зацікавлення чи мистецька діяльність, залишається об'єктом зацікавленості науковців різноманітних спрямувань.

Мистецтво є кардинальною потребою особистості. Причини, які стимулюють потреби молоді на рівні інтересів до мистецтва, відповідно до уявлень про призначення людини та її чеснот, виявляються стимулом для самоствердження. Мистецтво впливає на особистість, структуру самосвідомості, особистісні потреби. Саме завдяки мистецтву, як творчій основі, особистість здатна об'єднати навколо себе інших людей і бути виразником певних соціальних інтересів та соціальних потреб.

Так, фарватером потреб є розвиток культури, що апіорі означає утвердження духовності. Духовність як благо можна розглядати на різних рівнях: на рівні музикантів, хореографів, акторів, глядачів, слухачів, учасників, які музикують, танцюють, грають з подібними собі. Світ — це суцільний людський театр, де ми, почасти, і глядачі, й актори; актор опановує світ, глядач — усотує світ власним усвідомленням.

Згідно з І. Кантом, у процесі розвитку цивілізації людство є дійовою особою світової драми.

К. Станіславський стверджував: увесь світ — театр, а ми в ньому — актори. Творчість — як дія, мистецтво — як простір культивують першочергові чинники формування

художньо-естетичних потреб молоді. Означені потреби можна розглядати в контексті складових цілісної культурно-освітньої системи. У широкому розумінні — це сукупний досвід людства на тлі інтелектуальної (наукові знання, мораль, ідеали), духовної (звичаї, норми, поведінка) діяльності, що забезпечують основи формування особистості.

Духовні потреби молоді виникають під впливом змін або трансформації суспільства, вони (потреби) мають специфічні особливості, які виражаються різноманітними засобами. Відтак мистецтво дедалі більше організовується в просторі й утверджує власну поліфункціональність. Провідні можливості мистецтва інтерпретуються в пізнавальній, виховній, комунікативній, естетичній, прогнозуючій та інших функціях.

Поаяк мистецтво як чинник впливу на функціонування духовності пов'язане з природою потреб та інтересів індивідуума, що складає основу поширених уявлень про мораль, справедливість, красу.

Аналізуючи значущість мистецтва як провідного чинника духовності, слід виокремити найсуттєвіші потреби. Якщо ж сутність потреб, як специфічного продукту життя, на світанку людства, представлялася класичним переліком — ототожнювалася в площині істини, добра і краси, то з плином часу, утверджуючись як вагомі результати людської діяльності, вони стали виконувати функції критеріїв оцінки людини.

Бурхливий прогрес, динаміка вимог до молоді спроектували її життя надто стрімким, і тому вона неспроможна досягнути власний простір. Порушивши безпосередні зв'язки з реальністю, сучасна молодь, здебільшого, сприймає світ на ґрунті минулих уявлень і знань. Це зумовлює великий розрив між тим, що відбувається в довіллі стосовно людини, і тим, що зафіксувалося в її пам'яті і чим вона керується як власним духовним надбанням.

Сучасна молодь значно освіченіша, ніж однолітки минулого, проте вона подекуди, не оригінальна в думках, переконаннях і діях. Різноманітна інформація не сприяє інтересу до світу, молода людина втратила здатність до захоплення прекрасним, утіхи від довілля, без чого неможливі духовне збагачення і творче нахнення. XX ст. анабіозувало душу людини, молодь XXI ст. децю втратила здатність до хвилювань, кипучих пристрастей, гуманних почуттів, які сприяють милосердю, співучасті, братству, любові й дружбі. Співіснуючи в щільній взаємодії з результатами опанування мистецтва, молода людина може реалізувати свої потреби, стає духовно багатою, здатною глибоко, сильно й тонко відчувати істинну реальність.

Світ першої чверті XXI ст. існує як сегмент історико-культурного процесу, тому мистецтво в усіх його проявах

є загально визнаним пріоритетом, що впливає на художньо-естетичні потреби сучасної молоді. Лише через осягнення мистецтва людина усвідомлює світ інших людей, переймається їх життям, долучає до свого духовного світу художньо-естетичний досвід людства.

Список літератури

1. Андреев А. Л. Место искусства в познании мира / А. Л. Андреев. — М., 1980. — С. 212–213.
2. Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Виготський. — М.: «Искусство», 1968. — 245 с.
3. Гриценко В. С. Людина і культура: навчальний посібник / В. С. Гриценко. — К., 2000. — 368 с.
4. Деркач А. А. Акмеологическая культура личности: содержание, закономерности, механизмы развития / А. А. Деркач, Е. В. Селезнева. — М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2006. — 496 с.
5. Келле В. Ж. Теория и история / В. Ж. Келле, М. Я. Ковальзон. — М., 1981. — 200 с.
6. Лотман Ю. М. Феномен искусства / Ю. М. Лотман. — Семиосфера. — СПб., 2000. — 250 с.
7. Зязюн І. Педагогічна майстерність: підручник / І. Зязюн, Л. Крамущенко, І. Кривонос та ін.; за ред. акад. І. А. Зязюна. — К.: Вища шк., 1997. — 349 с.
8. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька / О. П. Рудницька. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2005. — 358 с.
9. Соловйов В. С. Оправдание добра. Нравственная философия / В. С. Соловйов. Соч.: В 2 т. — М., 1990. — Т. 1. — С. 454.
10. Чавчавадзе Н. З. Культура и ценности / Н. З. Чавчавадзе. — Тбилиси, 1984. — 230 с.

УДК 159.953.5

Т. В. ШЕРШНЁВА
T. V. SHERSHNIOVA

ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОДЕРЖАНИЕ СИСТЕМАТИЗАЦИИ ПОНЯТИЙ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ КАДРОВ ДЛЯ СФЕРЫ КУЛЬТУРЫ И ИСКУССТВА

THE PSYCHOLOGICAL CONTENT OF SYSTEMATIZATION OF CONCEPTS OF PROCESS OF VOCATIONAL TRAINING OF SHOTS FOR THE CULTURE AND ART SPHERE

Розкриваються психологічні механізми осмислення й опанування вербальної інформації, систематизації наукових понять. Результат опанування розглядається як концептуальна система інформації про навколишню дійсність і самого себе, утворення якої неможливе без її усвідомлення тим, хто навчається.